

De heks van Anjum

Van Margriet Brandsma verschenen eerder bij
Conserve/Singel Uitgeverijen

Daar is de Muur
Het mirakel Merkel
Vluchtcode vlinder
Was wir noch zu sagen hätten

Margriet Brandsma

De heks van Anjum

Dader of zondebok

DE GEUS

De uitgever heeft ernaar gestreefd de auteursrechten van het beeldmateriaal te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

© Margriet Brandsma, 2022
Omslagontwerp Buro Blikgoed
Kaart Yde Bouma
Typografie binnenwerk Perfect Service Reeuwijk
ISBN 978 90 445 4651 4
NUR 320

Inhoud

Inleiding 9

- 1 Einde 13
- 2 Marjan 15
- 3 Trammelant in Moddergat 27
- 4 Hennep in Anjum 39
- 5 Buren en randfiguren 51
- 6 De moorden 67
- 7 Eindstation 79
- 8 Het motief 99
- 9 Schuldig? 111
- 10 Onschuldig? 125
- 11 Het gevang 139
- 12 Oldenkotte en Van der Hoeven 151
- 13 Terug 167
- 14 Utrecht 181
- 15 Het archief 195
- 16 Het graf van Louw 205
- 17 Het complot 217
- 18 Het Openbaar Ministerie 233
- 19 Slotbeschouwing 239

Noten 243

Bijlagen:

Korte biografie en lijst van meest voorkomende namen 249

Samenvatting belangrijkste bevindingen 254

Inleiding

Louw de Jong (26) wordt vlak voor kerst 1997 vermoord in pension Het Station in het Friese Anjum. Een halfjaar eerder onderging Herman Sonnemans (38) hetzelfde lot. De politie arresteert op de late avond van 24 december 1997 pensionhoudster Marjan van der E. (52) als vermoedelijke dader van de dubbele moord. Ze wordt in hoger beroep veroordeeld tot zes jaar celstraf en tbs met dwangverpleging, maar heeft altijd ontkend dat ze de dood van Sonnemans en De Jong op haar geweten heeft. Van der E. komt in 2012 vrij en blijft tot haar laatste snik strijden voor eerherstel.

Zo'n twintig jaar na de gebeurtenissen die Anjum op zijn grondvesten deden trillen, vertoef ik regelmatig in de noordoosthoek van Friesland. Als kind van Friese ouders ben ik, geboren Noord-Hollandse, gaan houden van juist deze lege hoek van de provincie. Ik wandel regelmatig langs het Wad bij dorpen als Paesens-Moddergat en Wierum en doe boodschappen in de supermarkt van Anjum. Op een dag word ik daar aangesproken door een mevrouw die me herkent als *'dy ferslachjouwer fan it Journaal, do hast lang yn Dútslân west, net?'* Dat kan ik bevestigen en daarop vraagt de mevrouw wat ik in vredesnaam in Anjum moet, hier gebeurt toch nooit iets? Voordat ik antwoord kan geven, corrigeert ze zichzelf en zegt dat er in Anjum natuurlijk een heks heeft gewoond, een moordenaars zelfs. Ze moet er zelf om lachen.

Vaag herinner ik me iets. Ik zoek op 'heks van Anjum' en ben door Google in een oogwenk bijgepraat. Behalve moord

bleek er ook nog sprake van drugs: een week voordat Van der E. werd gearresteerd, rolde de politie in de schuur van haar pension een professionele hennepkwekerij op en in verband daarmee zat ze ook al een paar dagen vast. Hoe meer ik over de ‘pensionmoorden’, zoals ze stevast worden genoemd, te weten kom, hoe meer de zaak me intrigeert. Waarom vermoordde een hoogopgeleide vrouw – Van der E. was bioloog – twee mannen met wie ze een oppervlakkige band had? Hoe kwam ze in deze afgelegen hoek van Nederland terecht en waarom begaf ze zich in een circuit van criminelen? Er is maar één persoon die deze vragen kan beantwoorden en dat is Marjan van der E. zelf.

In het najaar van 2019 neem ik contact op met haar advocaat Paul Acda en via hem vraag ik of Marjan met me wil praten. Een paar weken later laat Acda weten dat ze wel met me in zee wil. Hij belooft haar gegevens te zullen doorgeven en dan blijft het even stil. Juist als ik Acda wil manen om me nu toch echt met Marjan in contact te brengen, krijg ik een mail die me steil achterover doet slaan:

Hallo Margriet,

Ik moet je helaas een triest bericht brengen. Marjan van der E. is vorige week plotseling overleden.

Ik ben hierover pas vorige week geïnformeerd en kon je nog niet berichten omdat ik nog geen contact had gehad met de nabestaanden. Marjan is een natuurlijke dood gestorven volgens de politie, maar ze heeft wel enkele dagen in haar woning gelegen, dus ik weet niet hoe de doodsoorzaak precies is vastgesteld. Ik doe hier nog navraag naar. Niet dat ik een niet-natuurlijke dood vermoed, maar ik wil het wel met meer zekerheid vernemen dan de enkele mededeling dat zij een natuurlijke dood zou zijn gestorven.

Was getekend: Paul Acda.

Weg verhaal. Nauwelijks van de schrik bekomen, komt er weer een mail binnen. Nu meldt zich een vriendin van Marjan aan wie ze kennelijk verteld heeft dat ze me wilde ontmoeten.

Beste Margriet,

Nooit eerder heb ik contact gezocht, maar ik meen me te herinneren dat u het was, die een gesprek wilde met de zgn 'heks van Anjum', de vrouw die ten onrechte is veroordeeld voor 2 moorden.

Ik ben al ruim 10 jaar een vriendin van haar, heb altijd in haar onschuld geloofd, en ik moet u een droeve mededeling doen (voor zover u die niet al via een andere privébron heeft vernomen) nl dat Marjan totaal onverwacht is overleden en vorige week dinsdag is gecremeerd in Leusden.

De vriendin van Marjan vraagt me met klem om uit te zoeken wat er destijds nu precies gebeurd is in Anjum. Want Marjan die twee mannen heeft vermoord? Dat is, ik zal het nog vaak horen, on-mo-ge-lijk.

Het is het begin van een jarenlange zoektocht die onder meer leidt langs vrienden en bekenden van Marjan, langs rechercheurs en officieren van justitie, langs criminelen, een privédetective en een informant met een escortbureau.

Dank aan iedereen die me daarbij heeft geholpen.

I – Einde

Niemand weet wanneer ze precies is overleden. Ergens in januari 2020 in ieder geval. Op de 20ste van die maand wordt ze gevonden in de gang van haar flat aan een van de dreven in Utrecht Overvecht. Ver van de plaatsen in het noordoosten van Friesland die haar zulke lugubere bijnamen hebben bezorgd. Ze stierf een natuurlijke dood, zegt de politie. Wat er is gebeurd en hoelang ze in de gang heeft gelegen, blijft onduidelijk.

Ze had een ontembare verzamelwoede en veranderde haar huis in een opslagplaats. Haar slaapkamers raakten vol en daarom sliep ze op de bank in de woonkamer. Daar bracht ze ook haar laatste dagen door. Op de vloer naast de bank ligt, naast de verpakking van een rol beschuit, een leeg pak Roosvicee. Ze heeft ook nog zin gehad in een glas, getuigen de kurkentrekker en de aangebroken fles witte wijn op de grond naast de bank. Overal ligt vogelvoer en vogelpoep. Als ik een paar weken na haar dood in haar flat ben, zie ik ook een dode muis vlak bij haar slaappleats liggen. Een rol verband en wat bebloede tissues duiden op een verwonding die ze gehad moet hebben.

Tegen een van de wanden in de kamer staat haar archief, een onoverzichtelijke verzameling ordners, mappen, dozen en losse papieren. In een doosje op een van de onderste planken liggen boeken over onopgeloste moordzaken en over mensen

die onschuldig vastzitten. Op haar balkon heeft ze een hoekje ingericht voor koolmezen en er staan kleine struiken waarin mussen tsjilpen. Voor de deur wachten nog altijd duiven. Die liet ze in haar woonkamer eten. Ze gaf ze namen en een eigen schoteltje.

Op 28 januari 2020 wordt ze gecremeerd in Leusden. Een twintigtal vrienden en bekenden luistert tijdens de plechtigheid naar Vivaldi. Twee vriendinnen vertellen over haar jeugd op Texel, over haar studie biologie in Amsterdam en over haar liefde voor dieren. De episode die haar leven bepaalde, blijft onbelicht. Niet iedereen is ervan op de hoogte. De meesten wel. Zij weten dat ze niet alleen afscheid nemen van Marjan van der E., maar ook van de satan van Moddergat. Van de heks van Anjum.

2 – Marjan

Februari 1945. Eindhoven is vijf maanden geleden bevrijd en terwijl het westen van Nederland nog lijdt onder de gevolgen van de hongerwinter, roept *De Vrije Philips Koerier* ('Tijdelijk mededeelingenblad van de N.V. Philips' Gloeilampenfabrieken') op om weer aan het werk te gaan. Met wachtgeld worden geen goederen gemaakt, en: 'Nu wij beter voedsel krijgen, kunnen wij ook aan het werk.' Februari 1945 is ook de maand waarin Anna zwanger raakt.

Anna is dan 27 jaar oud en sinds twee jaar getrouwd met Cornelis, roepnaam Cor. Ze raakten in gesprek in de trein tussen Amsterdam en Eindhoven en het was, zal Anna zich later tegenover haar kinderen eens laten ontvallen, van haar kant liefde op het eerste gezicht. En het was voor Anna een uitgelezen kans om te ontsnappen aan het pleeggezin waar ze is ondergebracht nadat ze als tiener wees werd. Ze groeide op in Amsterdam als kind van een joviale koopvaardij-officier en een godvruchtig verpleegster die het leven aanzienlijk serieuzer nam dan haar echtgenoot en dat was voor Anna zeker niet altijd gemakkelijk. Maar het was de hemel vergeleken bij wat ze meemaakt in het streng christelijke pleeggezin van haar oom in Eindhoven. Vooral met haar tante, haar stiefmoeder, ligt ze voortdurend overhoop. Die vindt Anna brutaal, ongemanierd en vooral ondankbaar. Beseft ze wel wat oom en tante ervoor over moeten hebben om haar in huis te nemen? De spanningen lopen zo hoog op dat haar oom het beter acht dat Anna naar een kostschool gaat. Daar groeit ze verder op

en nadat ze het diploma van de middelbare school heeft gehaald, volgt ze een opleiding tot onderwijzeres. Ze staat een paar jaar voor de klas en dan volgt, in 1941, de ontmoeting met Cor in de trein. Ze krijgen al snel een relatie en ook dat leidt tot onenigheid met haar pleegouders. Die vinden het maar niks dat Anna's aanstaande niet gelovig is, maar ze ergeren zich vooral groen en geel aan het standverschil tussen de twee.

Want tegenover het welgestelde, burgerlijke milieu van Anna staat het ronduit arme gezin in Den Helder waarin Cor geboren wordt. Zijn vader is als stoker op de koopvaardij vaak maandenlang van huis, soms zelfs jaren. Zijn vier kinderen kennen hem amper als ze in 1923 naar Amsterdam verhuizen. Cor is dan acht jaar oud, maakt de lagere school af en zou niets liever willen dan verder leren, maar daarvoor is geen geld. Hij moet een baantje zoeken en richt dan zijn leven zo in dat hij naast zijn werk kan studeren. Haalt een middelbareschooldiploma en volgt in de avonduren de kweekschool². Cor is telefonist bij een taxicentrale, boekhouder bij de gemeentegiro, valt in als onderwijzer en haalt en passant de hoofdakke. De combinatie van studie en werk maakt hem gedisciplineerd en efficiënt, eigenschappen die hij als onderwijzer en later als vader over probeert te brengen op zijn leerlingen en kinderen. Hij krijgt een baan op een lagere school in Amsterdam en niet veel later in Eindhoven. Dat verklaart waarom hij in 1941 in de trein aan de praat raakt met Anna. Of Cor ook op slag verliefd is, vermeldt de geschiedenis niet, maar de liefde is zeker wederzijds. Hij verhuist voor Anna naar de gloeilampenstad en ze trouwen in 1943. Op 13 november 1945 wordt hun eerste kind geboren: Marjan.

Anna stopt met lesgeven en zorgt voor de kleine, Cor werkt en studeert verder in de avonduren. Hij moet en zal hoger op komen en ziet een droom werkelijkheid worden als hij in

1946 een aanstelling krijgt als leraar wiskunde aan een middelbare school in Dordrecht. Daar krijgen Anna en hij nog drie kinderen, een zoon en twee dochters. Het gezin is compleet, maar Cors carrièredrang is nog niet gestild. Hij solliciteert naar leidinggevende posities en in 1956 is het raak. Cor wordt directeur van de eerste hbs op Texel en verhuist met zijn gezin van Dordrecht naar Den Burg. Zijn benoeming haalt de krant. Op 16 juni 1956 plaatst de *Texelse Courant* een foto van Cor en meldt in het onderschrift dat hij ‘bij Koninklijk Besluit is benoemd tot directeur van de Rijks H.B.S. welke op 4 september a.s. haar cursus gaat beginnen’. Onderwijsminister Jo Cals komt naar Den Burg voor de officiële opening en daarna gaat het crescendo met de Texelse hbs. Twintig jaar later – Cor is dan nog altijd directeur – heeft de school ruim zeshonderd leerlingen en is een nieuw gebouw hoogstnoodzakelijk geworden. In 1977 steekt onderwijsminister Jos van Kemenade het Marsdiep over om het te openen. Drie jaar later gaat Cor met pensioen.

Marjan heeft een vrij goede band met haar vader. Ze vindt hem autoritair, maar ook integer en loyaal. De relatie met haar moeder is gecompliceerder. Anna is afstandelijk en hecht in de ogen van Marjan te veel waarde aan uiterlijk vertoon, aan wat anderen van haar en van haar gezin vinden. Dat komt goed tot uiting in Den Burg, waar het gezin het eenvoudige rijtjeshuis in Dordrecht verruilt voor een statig herenhuis. Op stand, en dat is, volgens Marjan, helemaal naar de zin van moeder Anna. Hun ouders vragen van de kinderen dat ze zich binnenshuis gedragen naar de strikte gezinsregels en buitenshuis naar de nieuwverworven sociale status. Op 19 januari 1998 publiceert *NRC Handelsblad* een portret van Marjan. Het gaat ook over haar ouders: ‘De rector vond dat hij, met de notaris, de dokter, de burgemeester en de dominee, bij de notabelen van het eiland hoorde (...). Moeder deed, zoals het

hoorde, aan liefdadigheid en was voorzitter van de vereniging voor plattelandsvrouwen. Het gezin woonde in een van de mooiste huizen van het dorp. Loopjongens brachten hun bestellingen achterom, voor hen werd de voordeur niet opengegaan.’

Marjan kijkt met gemengde gevoelens terug op haar jeugd. Ze omschrijft de sfeer in het gezin waar ze opgroeide als warm en heel serieus. Haar opvoeding stond in het teken van verantwoordelijkheid nemen, studeren en jezelf nuttig maken, zegt ze, en dat ervaaarde ze soms wel als een keurslijf. Aanvankelijk paste ze zich aan, net als haar jongere broer en zus, maar als puber kwam ze in verzet. Ze zocht het conflict met haar moeder en had het ook regelmatig met haar broer aan de stok. Ze was jaloers omdat hij de oogappel van de ouders was, een echt moederskindje ook, zeggen mensen die het gezin hebben gekend. Een bioloog met wie Marjan bevriend raakte, merkt op dat het andersom was. Marjan was briljant, zegt ze, zij was de oudste die overal doorheen fladderde: ‘Haar broer was ook intelligent, maar moest meer moeite doen. Hij was juist degene die jaloers was.’

De jongste dochter van Cor en Anna wordt geboren met een verstandelijke beperking en eist veel tijd en aandacht op binnen het gezin. Haar ouders staan erop dat ze thuis opgroeit en later zal Marjan verklaren dat ze zich daardoor steeds meer buitengesloten voelde. Aan een vriendin vertelt ze dat ze na schooltijd vaak naar de duinen en het strand ging en haar zakken vol schelpen en dieren stopte, dood en levend. Thuis wachtte vader Cor haar op en hij liet haar pas binnen als ze alles had weggegooid. Ook vertelt Marjan over het opstel dat haar vader zijn kinderen tijdens vakanties liet schrijven. Dat moest rector Cor kunnen honoreren met een negen. De vriendin vertelt met verontwaardiging in haar stem: ‘En als ze dat niet haalden, moesten ze net zo lang doorschrijven totdat hij

het wel een negen waard vond. Ja, dan beland je vroeg of laat wel bij de psychiater.’

TEXEL

Herfst 2020, Den Burg. In zijn huis tegenover de plaatselijke supermarkt vertelt gepensioneerd bioloog Bouwe Kuipers bulderend van het lachen dat hij in het eerder aangehaalde verhaal in *NRC Handelsblad* van begin 1998 vertelde dat Marjan met iedereen neukte: ‘Als ze dit ziet, maakt ze mij ook dood, dacht ik toen ik het zelf teruglas.’ Buurvrouw Juul Swarthof is aangeschoven en vertelt dat ze regelmatig met Marjan een wijntje dronk in café De Balcken in Den Burg. Dan ging Marjan biljarten. ‘Dat kon ze als de beste, ze won van al die kerels. Het was gewoon een tof wijf toen.’

Tof, en mooi ook; Marjan was een opvallende vrouw met haar blonde haar en bruine ogen. Ze was slim, kon goed praten en zat nergens mee. Volgens Kuipers wond ze mannen zo om haar vinger, ze had altijd relaties. Nee, niet met hem, hij vond het te dichtbij en wist gewoon dat het groot gelazer zou opleveren. Gretig verhaalt hij over Sarasani, de beatboerderij van het eiland waar legendarische optredens plaatsvonden met misschien nog wel legendarischer afterparty’s. Marjan was er vaak bij. ‘Dat mocht vast niet van die strenge ouders, maar dat kon haar niets schelen.’ Marjan een mannenverslinder? Dat niet, zegt Juul (die er een keer getuige van was dat Marjan haar vriend probeerde te versieren), maar ze had aan vriendjes nooit gebrek. Ze heeft lang contact gehouden met Marjan, ook nog toen ze in de gevangenis zat. Maar toen ze eenmaal vrij was en haar zusje in een instelling op Texel bezocht, wilde Juul haar niet in haar bed and breakfast hebben: ‘Dat vond ik eng. Ik was bang voor haar geworden.’